

MOISE SORA NOAC (1806-1862) ȘI DRAGOSTEA PENTRU CARTEA VECHE ROMÂNEASCĂ

VIOREL CÂMPEAN,
MARTA CORDEA
Biblioteca Județeană Satu Mare

Moise Sora Noac (1806-1862) and the Love for the Old Romanian Book ABSTRACT

Our article seeks to reconstruct the bibliophile concerns of the scholar, the Greek-Catholic priest, Moise Sora Noac, one of the first translators into Romanian of the works of the Latin classics. Throughout his life there were copies of the New Testament in his library, "printed in Bolgrad, being Metropolitan Simion Ștefan", a copy of a Bible printed in Blaj in 1795, in the well-known translation of Samuil Micu Clain, a Minologhion (Menaion) printed in 1781 in Blaj. Many of the volumes that belonged to him contain precious notes about his life and activity, which were otherwise full of events. Noac also owned several very valuable manuscripts.

The Greek-Catholic priest Aurel Papiu, who wrote several articles in the interwar press, regarding entries in old church books, also researched the book collection in the Hurezu Mare parish, where Moise Sora Noac served between 1845-1852, a place where the events of the Revolution of 1848-1849 also caught him, when he was imprisoned for a few days in the prison in Carei.

The Hungarian researcher Terdik Szilveszter discovered in the old book collection of the Greek-Catholic Theological College "St. Athanasius" from Nyíregyháza, a Missal published in Blaj in 1807, which belonged to Moise Sora Noac in 1832. It is about the same Missal in which Antoniu Popp found and published, in 1899, fragments of the biography of Moise Sora Noac.

The volume ended up in the collection in Nyíregyháza, in Nyírácsád, where Victor Bistran (1864-1916, husband of Noac's niece, Eleonora) was parish priest, from 1900 until his death. The volume contains numerous engravings, insignia that refer to the Jesuit order, as well as pages later attached to the book, probably coming from other documents. It is interesting to mention that the book contains the text of Noac's Epitaph, as well as his autobiography until 1852.

Cuvinte-cheie: Moise Sora Noac, Greco-Catolic, Satu Mare, autobiografie, liturghier, Nyíregyháza
Key words: Moise Sora Noac, Greek Catholic, Satu Mare, autobiography, Missal, Nyíregyháza

Articolul de față urmărește să reconstituie preocupările de bibliofil ale cărturarului, preotului greco-catolic Moise Sora Noac, unul dintre primii traducători în limba română ai operelor clasicilor latini. Cu siguranță că Noac era un pasionat al cărților, un bibliofil.

Despre el s-a scris mai întâi, după cum vom vedea, la sfârșitul secolului al XIX-lea. Antoniu Popp¹ publică două articole interesante dedicate lui M. S. Noac,

¹ Antoniu Popp (1867-1905). Preot greco-catolic, a studiat teologia la Oradea și Satu Mare. A slujit la Giulița și Chioag. A colaborat la mai multe publicații românești. În anul 1894 a tipărit volumul

într-unul redând fragmente dintr-o autobiografie a cărturarului. Acesta afirmă că a găsit biografia „descrisă de mâna lui (M.S. Noac, n.n.) într-un Liturghier al său care în prezent (1899, n.n.) se află în folosul «preotului de la Derna»”. Cu siguranță, preotul în folosul căruia se afla *Liturghierul* era Victor Bistran. Despre biografia acestuia și despre soarta *Liturghierului* urmează detalii în acest articol.

În perioada interbelică, un impresionant articol este scris de către o personalitate aparținătoare Beiușului, localitate prin ale cărei împrejurimi și-a început M.S. Noac misiunea preoțească².

Mai aproape de zilele noastre, personalitatea sa a fost evocată în anuarele unor muzee din Transilvania³. În anul 2012 am susținut⁴ o lucrare de doctorat cu titlul *Moise Sora Noac – monografie istorică*; atât pe parcursul studiilor doctorale, cât și după susținerea tezei, am publicat articole dedicate acestui cărturar, după cum se poate vedea și din bibliografia studiului de față.

Moise Sora Noac s-a născut la 1 august (stil nou) 1806, la Hațeg, în familia capelanului greco-catolic Matei Sora și a Mariei Novac⁵. Din familia Novac (Noac) proveneau mai mulți militari distinși. Primele învățături și le-a însușit la școala grănicerească din Orlat, apoi a studiat la școala normală a călugărilor franciscani din Hațeg. A început studiile gimnaziale la Blaj, apoi, cu o bursă a episcopului Ioan Bobb (1784-1830), le-a continuat la Alba Iulia și Cluj. A studiat teologia la Oradea, absolvind în 1830. În sediul acestei dieceze, condusă de către episcopul Samuil Vulcan, a primit însărcinarea de a face extrase din biblioteca episcopiei și din cea a seminarului. A funcționat apoi ca preot, în majoritatea vremii, în parohii satești: Aușeu, Drăgoteni, Fiziș (județul Bihor). În 1837, începe exilul lui Noac, la marginea diecezei Oradiei, în parohii din părțile sătmărene. Va funcționa, rând pe rând, la Bicău, Homorodu de Mijloc, Hurezu Mare, un scurt popas la Álmosd (azi în Ungaria), pentru a-și încheia cariera preoțească și viața, în 13 decembrie 1862, la Bozânta Mare (județul Maramureș).

Un mare militant pentru scrierea cu caractere latine, Noac a întocmit, printre altele, o *Carte de rugăciuni*, pe care a încercat să o distribuie în întreg spațiul în care trăiau români. A fost abonat și a răspândit, adică a fost prenumerant și colectant, cu termenii uzitați în acele vremuri, la: *Gazeta de Transilvania*, *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, *Organul luminării*, *Curier de ambe sexe*, *Magazin istoric pentru Dacia*, *Învățătoriul satului*, *Concordia*. Se poate spune că, prin intermediul său, presa românească a pătruns și în Sătmar.

Lira Bihorului (Tipografia Aurora, Gherla), culegere de folclor. De asemenea, a scris și piese de teatru și a fost un fecund traducător. Vezi Câmpean, Cordea 2015, p. 41-49.

² Codreanu 1932, p. 75-81.

³ Faur 1978, p. 235-241; Radosav 1978, p. 101-106.

⁴ Viorel Câmpean; îndrumător științific dr. Gelu Neamțu, Institutul de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române, Filiala Cluj-Napoca.

⁵ Câmpean 2017, p. 231-244.

O preocupare constantă a vieții sale a fost traducerea în limba română a clasicii latini, dar a tălmăcit și din limba germană și din maghiară. A tradus, printre alții, din Virgiliu și Ovidiu. Activitatea sa literară a debutat prin scrierea unor ode pentru înalte fețe bisericești greco-catolice, dar și romano-catolice (probabil la cererea superiorilor săi). Numeroase poezii sunt răspândite în publicațiile vremii, îndeosebi în cele patronate de George Barițiu⁶.

Un alt merit al său este reprezentat de trimiterea spre publicare a lucrării lui Dimitrie Meciuc, *Poema Munților Beiușului*, apărută în 1854 în *Diorile Bihorului*. Nu este de ignorat nici preocuparea sa pentru culegerea folclorului românesc⁷.

În 1845 îi scria lui Barițiu că avea în proprietate *Noul Testament*, „tipărit în Bolgrad, fiind mitropolit Simion Ștefan”, deci în 1648. În posesia parohiei Rușeni (jud. Satu Mare) se afla un exemplar din *Biblia* tipărită la Blaj în 1795, cunoscuta traducere a lui Samuil Micu Clain. Exemplarul despre care vorbim a aparținut lui Moise Sora Noac. Astfel, pe a doua filă a acesteia este însemnat următorul text: „Moysis Noáh ex Hátzeg 1829” și „Michaelis Kirille. Parohi Oroszfalusiensis 1854”. „Michaelis Kirille, Scribebam 1808”⁸.

Mihail Chirilă (1825-1888) era soțul fiicei lui Noac, Francisca, și a slujit, într-adevăr în parohia Rușeni (Oroszfalu în limba maghiară). Biblia a intrat în colecțiile Bibliotecii Centrale Universitare „Lucian Blaga” din Cluj-Napoca, prin intermediul donației făcute, probabil în anul 1923, de către dr. Corneliu Popovici, unul din strănepoții lui Moise Sora Noac, fiu al Anei Chirilă, și ea căsătorită cu un preot greco-catolic, Iosif Popovici. Tot în anul 1923, urmașul lui Noac a donat bibliotecii clujene un volum scris de Samuil Micu Clain, *Propovedanie la îngropăciunea oamenilor morți*, tipărit în 1784, despre care nu avem certitudinea că ar fi aparținut odinioară lui Moise Sora Noac, dar putem bănui acest lucru.

De asemenea, Noac deținea și câteva manuscrise foarte valoroase. De pildă „un manuscript foarte de demult care cuprinde nescari rugăciuni și o poveste despre Santi Chiril și Iulita, cari se preznuiesc în 15 iunie c[alendar] v[echi]”. Îi va propune lui Timotei Cipariu, în caz că acesta ar fi reușit să-l tipărească din tălmăcirii, să primească un număr de exemplare, compactate însă într-un anume fel, lucru care denotă, și el, bibliofilia lui Noac⁹.

La Bozânta Mare s-a păstrat un *Minologhion* tipărit în 1781 la Blaj. Cartea, cu o frumoasă legătură din piele neagră ornamentată cu motive geometrice, conține și câteva însemnări pe filele de protecție făcute cu alfabet latin în anul 1857 de către Moise Sora Noac.

Nu putem preciza în timpul cărei întemnițări a compus Moise Sora Noac versurile de mai jos, care ni-l arată, așa cum îl descrie un autor, „cu un temei

⁶ Câmpean 2009, p. 110-117.

⁷ Câmpean 2006, p. 5-6.

⁸ Radosav 1995, p. 80.

⁹ B.A.R. Ms. rom. 1000/1, f. 17.

sufletesc creștin; împăcare în fața suferinței”. Deoarece în *Cronica școlară și parohială Hurezu Mare* am găsit patru strofe, alți autori nepublicând decât trei dintre ele, am considerat utilă redarea tuturor acestor stihuri:

I	III
<i>Am rămas bătut de soarte</i>	<i>Văd ursita ce-mi prepară</i>
<i>De dușmani înconjurat</i>	<i>Viitor înfricoșat:</i>
<i>Întristat până la moarte</i>	<i>O viață foarte-amară</i>
<i>Și totuși n-am disperat.</i>	<i>Și nu știu cui ce-am stricat.</i>
II	IV
<i>Am rămas ca cel ce-n lume</i>	<i>Bateți vânturi și furtune,</i>
<i>E născut a suferi,</i>	<i>Peste mine ne-ncetat</i>
<i>Și numai cu bunul nume</i>	<i>Că eu cred că toate-s bune</i>
<i>Dintre lupte a ieși.</i>	<i>Câte soarta ni le-a dat.</i>

Aceste versuri ale lui Noac sunt reproduse în *Cronica școlară și parohială Hurezu Mare* de pe o *Evangelie* tipărită la Blaj în 1765, sub episcopatul lui Athanasie Rednic. Versurile au fost publicate în perioada interbelică de către parohul din Giorocuta, Aurel Papiu¹⁰, care a scris mai multe articole în presa interbelică, privitoare la însemnări pe cărți vechi bisericești, a cercetat și fondul de carte din parohia Hurezu Mare, unde Moise Sora Noac a slujit între anii 1845 și 1852, loc unde l-au prins și evenimentele din Revoluția din 1848-1849, când a fost închis câteva zile în temnița din Carei, de unde i-a scris două epistole lui George Barițiu¹¹. Se pare însă că versurile (trei strofe) fuseseră identificate în 1910 de către dr. Constantin Pavel¹².

Grija lui Noac față de cărțile sfinte este arătată de câteva versuri scrise pe pagina 20 a *Evangeliei* tipărite în 1765:

Auzi, frate! Și Preote!
Unchiule sau și nepote,
Nu lăsa să se mângiască
Această carte îngerească!
Che cu multă alergare
I-am făcut răscumpărare,
Și i-am dat veșminte nouă,

¹⁰ Aurel Papiu (1877-1941). Preot greco-catolic, a slujit în părțile Dejului. Câțiva ani a fost paroh la Giorocuta (jud. Satu Mare). Era preocupat foarte mult de soarta cărților și manuscriselor vechi, publicând numeroase articole pe această temă în presa vremii. Vezi Câmpean, Cordea 2016, p. 64-71.

¹¹ Câmpean 2008, p. 391-407.

¹² Codreanu 1932, p. 77.

Dezbrăcând-o din potcoave

*Fă și câte vreo rugare
Pentru astă preschimbare,
Ca să mergi iertat la vază
Noac scrie și oftează.*

Existența acestei vechi cărți de cult, cu prețioasa însemnare, este semnalată tot de către Aurel Papiu, el descifrând textul în felul următor: *Aceasta sacra carte adeche Evangelia sa legat din novu la anului 1850 12/24 Noemvrie cu spesele piului poporeanu Zaha Onu Tudurii din îndemnul și prin osteneala parohului local Moise Sora Noacu cu 7 fl. conv.* Ulterior, cercetătoarea Elena Bărnuțiu, propune o nouă descifrare despre noul veșmânt al acestei *Evangeliei*, cum că a fost făcut la 1850, 12/24 noiembrie cu poporanu Zaha Onu Indrei, din îndemnul și prin osteneala parohului local Moise Sora Noac cu 17 fl¹³.

Două însemnări aparținând soției lui Noac au rămas pe versoul unui antimis în biserica din Hurezu Mare: *Au cusut-o preuteasa lui Moise Sora Noacu, Amalia, Varta Noakné 1848 Szt. György hó 1-én.*

Cercetătorul maghiar Terdik Szilveszter¹⁴ a descoperit, în fondul de carte veche al Colegiului Teologic Greco-Catolic „Sf. Atanasie” din Nyíregyháza, un *Liturghier* publicat la Blaj în 1807, care a aparținut, potrivit însemnelor de proprietate, lui Moise Sora Noac, în 1832. Este vorba despre același *Liturghier* descoperit de Antoniu Popp în 1899, când a transcris pentru întâia oară textul *Autobiografiei* lui Noac. Volumul, semnalat pentru prima dată în Ungaria de către Ojtozi Eszter, a ajuns în această colecție din Nyíracsad, unde a fost paroh Victor Bistran.

Revenim acum la preotul Victor Bistran, proprietarul în 1899 al *Liturghierului*. Născut în 10 iulie 1864 în Cheniz (azi localitatea se numește Voivozi), comitatul Bihor, în familia învățătorului local Theodor Bistran și a Mariei Mosolygo, a urmat studiile liceale la Oradea, dar a absolvit liceul la Beiuș, în 1883. În anul 1887 termină teologia la Ungvár. În același an se căsătorește la Ciumești cu Eleonora (1870-?), fiica parohului local Mihai Chirilă și a Teodorei, fiica lui Moise Sora Noac. Hirotonit în 1887, a slujit în calitate de preot cooperador în parohia Nyír-Acsád, până în anul 1893. După această dată a fost administrator în Derna de Sus (Dernișoara), apoi paroh pentru partea rutenilor din Leta Mare.

Din 1900 a revenit ca paroh în Nyír-Acsád. Atitudinea sa după înființarea Episcopiei de Hajdúdorog, când a fost desemnat protopop al locurilor, a fost

¹³ Bărnuțiu 1998, p. 132.

¹⁴ Terdik 2014, p. 108-121.

condamnată în presa românească¹⁵. A decedat în timpul desfășurării Primului Război Mondial, la data de 4 mai 1916¹⁶.

Ojtozi Eszter semnalează *Liturghierul* în volumul al patrulea din seria *Régi Tiszántúli Könyvtárak*¹⁷, în mod succint: *Liturghie*, Blaj, Tip. Sem[inarului], 1807, [2], 204 f., în 4°, Ant. 10.256, precizând și poziția 721 (p. 502-503) din volumul al doilea al *Bibliografiei românești vechi*.

Volumul conține numeroase gravuri, însemne care fac referire la ordinul iezuiților, precum și pagini atașate ulterior, care au fost completate cu text de Moise Sora Noac, în principal.

Există în volum, pe pagina a doua a colii atașate înaintea paginii de titlu, textul *Epitafului* lui Noac, completat cu data exactă a morții sale, cu creionul, probabil de către Victor Bistran, precum și, cel mai important!, *Autobiografia* lui până în anul 1852, asupra căreia vom reveni pe parcursul articolului.

Pentru prezentarea fizică a volumului am urmat descrierea realizată cu acribie de cercetătorul maghiar Terdik Szilveszter și am completat-o cu câteva elemente pe care le-am descoperit în paginile suplimentare pe care am reușit să le studiem prin bunăvoința colegelor de la Nyíregyháza¹⁸.

Liturghierul este legat între coperti din piele brună, cu incrustații realizate prin procedeul la rece, cu ornamente auriu, chenar și colțuri cu motive florale. În treimea de sus a legăturii, între trei motive ornamentale în stil rocaille, apare anul 1832, cel al relegării volumului și textul „NOÁK M”. Dedesubt, într-un câmp de formă ovală, monograma IHS, deasupra literei H – crucea, și dedesubt – trei cuie. Pe coperta posterioară, există aceleași ornamente ca și pe prima copertă, cu inscripția cu numele MARIA. Formula prescurtată a numelui lui Isus și coroana de deasupra literelor reprezintă desigur unul dintre însemnele iezuiților. Cotorul, cu nervuri profilate, are ornamente reprezentând 3 ulcioare italienești, o cruce latină și înscrisul „Liturgikon”. Incrustațiile sunt realizate cu auriu.

Ex librisul manuscris al preotului apare în mai multe locuri pe tot cuprinsul cărții: pe foaia de gardă de culoare verde a volumului (*Ex Libris Moysis Noák mp.*), pe pagina de titlu, de o parte și de alta a menționării numelui episcopului Ioan Bobb (textul scris cu cerneală: *Moysis Noák/Dioeces. M Várad. Presbyteri*, Moise Noac, preot al diecezei de Oradea), deasupra Cuprinsului cărții, în partea dreaptă (*Noák mp.*), pe ultima pagină tipărită a cărții (*Moisis Sora Noac mp.*).

După cum am mai precizat, corpul cărții a fost îmbogățit la relegarea din 1832 cu coli nescrise, pe care ulterior Moise Sora Noac și-a scris *Epitaful*, diferite rugăciuni folosite în cadrul slujbelor religioase, scrise cu precădere în limba română cu caractere latine, titlurile fiind în limba latină, și *Autobiografia*, din care

¹⁵ „Românul”, Arad, anul 3, nr. 155, 17 iulie 1913, p. 3.

¹⁶ *Schematismus* 1918, p. 189.

¹⁷ Ojtozi 1985, p. 70.

¹⁸ Kührner Éva și dr. László Gézané Szarka Ágota, cărora le mulțumim și pe această cale.

nu s-a păstrat tot textul, 9 pagini fiind tăiate din carte, mărturie a acestui fapt stând fragmente de litere, scrise cu cerneală.

Există în carte o serie de note marginale ale preotului, scrise cu cerneală neagră, în limba română, cu caractere latine, dar și în limba latină, indicații care au avut, cu siguranță, menirea de a contribui la bunul mers al slujbei religioase. Toate acestea dovedesc grija deosebită pe care o acorda cărturarul săvârșirii tuturor oficiilor bisericești.

Din fragmentul de text, vizibil pe ultima pagină, înțelegem că volumul se încheia cu niște cuvinte în limba maghiară.

Liturghierul este prevăzut cu mai multe gravuri, potrivite conținutului său. Pe versoul paginii de titlu, Christos – Marele Preot, iar înaintea celor trei liturghii, gravuri reprezentându-i pe autorii respectivelor liturghii: Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Vasile cel Mare, Sf. Grigore cel Mare. Pentru partea Proskomidiei apare o altă ilustrație. Gravurile aparțin lui Petru Papavici și au fost realizate la Blaj pentru ediția din 1775 a *Liturghierului*, ele putând fi utilizate în aceeași formă și după 30 de ani. Despre istoricul și iconografia acestora a scris Cornel Tatai-Baltă; de asemenea, Anca Tatay menționează faptul că unele gravuri au servit drept model pentru ilustrarea edițiilor de la începutul secolului al XIX-lea¹⁹.

O analiză a gravurilor din volum realizează Terdik Szilveszter precizând că un lucru interesant în legătură cu acest volum este și atașarea ulterioară în corpul cărții a altor gravuri, din alte tipărituri: înaintea paginii de titlu, pe foaia de gardă, a fost lipită o gravură reprezentând-o pe Fecioara Maria cu Pruncul și textul: „Benkő sculps della Vite pinxit / La Vierge / á Clausenbourg chez E. Benkő Avocat”. Meșterul Benkő se pare că a realizat gravura după pictorul flamand care a trăit în Italia, Della Vite sau Giovanni Miele sau Milo. Apare și mențiunea că poate fi cumpărată în Cluj de la avocatul Benkő, care ar putea fi una și aceeași persoană cu meșterul. Nu se cunosc prea multe despre persoana lui, doar că a pictat portretul lui Wesselényi Miklós, expus la Muzeul Național Maghiar (probabil că nu e același cu gravorul Benkő János din Bratislava). O altă gravură reprezentând-o tot pe Fecioara Maria cu Pruncul este atașată acolo unde începe textul Vecerniei, mult mai mică decât precedenta gravură și prelucrată mai puțin fin, grosolan. Se vede doar parțial semnătura meșterului: „Soos”. Este o copie a Fecioarei Maria Plângătoare, din Biserica iezuită de odinioară din Cluj, care a fost puțin menționată până acum. Înaintea textului Utreniei s-a atașat o gravură cu Isus Christos răstignit, fără niciun text sau titlu. Cercetătorul maghiar se întreabă dacă ar putea fi vorba despre o copie a Răstignirii din Biserica Franciscană din Cluj.

Întrucât de mare importanță este textul *Autobiografiei* lui Noac, pe care până acum am putut să-l citim doar din articolul lui Antoniu Popp²⁰, într-o formă nuanțată,

¹⁹ Tatai-Baltă 1995, p. 98-100, 184-185, fig. 55-59; Tatay 2011 p. 88-89 *apud* Terdik 2014, p. 113.

²⁰ Popp 1899, p. 1-2.

cu ajustări și completări personale, adaptată la limbajul secolului al XIX-lea, care respectă textul original în proporție de 90%, am ales să publicăm acest text pentru prima dată și în original. Transcrierea cercetătorului maghiar respectă întru totul grafia din manuscris, având din cauza stării de degradare a volumului mici omisiuni, textul devenind ilizibil în câteva locuri. Noi am încercat să redăm textul *Autobiografiei*²¹ într-un limbaj apropiat de zilele noastre, completând lacunele din text și adaptându-l nevoii de a fi cât mai bine înțeles.

Foarte interesant de urmărit este parcursul volumului care acum se află la Colegiul Teologic Greco-Catolic „Sf. Atanasie” din Nyíregyháza (cu cota Ant. 10.256). Indicii asupra apartenenței volumului înainte de a se afla în posesia lui Moise Sora Noac ne oferă o însemnare scrisă cu cerneală, aflată în fundalul gravurii ce-l reprezintă pe Sf. Vasile cel Mare: „Anu 1816. 21. 8ctobris”. În anul 1816 Moise Sora Noac avea doar 10 ani, deci însemnarea cu siguranță nu îi aparține.

Pe foaia de gardă apare o ștampilă cu textul: „Bisztran Victor/g.k. áldozár”(Victor Bistran, preot greco-catolic).

Familia a lăsat volumul în Nyíracád, el rămânând în proprietatea bisericii. Cel care era cantor în 1956 a lăsat și el un însemn pe carte: „Katona Sándor gör k Kátor 1956 V h. 19 én” (Katona Sándor, cantor greco-catolic, 1956, luna mai, ziua 19), iar *Liturghierul* a ajuns la Nyíregyháza prin 1980.

Pentru că textul autobiografic al lui Moise Sora Noac este de importanță majoră pentru amănunte privind biografia sa, am considerat necesar să insistăm mai mult și asupra *Liturghierului* în care el s-a păstrat și pe care ni l-a descoperit Terdik Szilveszter, în mediul cultural maghiar, fiind surprins că acest volum a reușit să supraviețuiască vremurilor. În mod firesc, am simțit nevoia să îl redăm și conștiinței culturale românești.

Cu siguranță, biblioteca lui Moise Sora Noac a fost mult mai bogată. Cercetări viitoare, cum a fost și cazul acestei redescoperiri, vor scoate la lumină, probabil, și alte volume și manuscrise, care i-au aparținut odinioară acestui bibliofil cu o viață atât de zbuciumată.

²¹ Vezi Anexa.

ANEXA

Autobiografia lui Moise Sora Noac din *Liturghier*

Moise Sora Noac s-a născut în anul 1806, în ziua de S[fântul] Ilie sau, după cal[endarul] nou, la 1 aug[ust], din tatăl Mathia Sora, parochul unit al opidului milităresc Hațeg, și din mama Maria Noac, și s-a botezat prin parochul neunit Adam Noac, fiindu-i nănași Ioan Csucs cu Maria Popescu. Absolvind acolo, în Hațeg, normele cu primă eminență, au trecut la Blaj, unde, în anii 1820-1821, prima și secunda Gramatica au absolvat-o cu calcul mijlociu, după aceea, dobândind Fundația la Alba Iulia de la Excell[ența] Domnul Ioan Bob, episcopul, au trecut la Bălgrad/Alba Iulia/, și acolo, în anii 1822, 1823, 1824, au absolvat Gimnasiul ca perfect eminent; de acolo au trecut la Cluj, unde absolvind Logica cu eminență, în an[ul] 1825. Și având foarte mult necaz cu secuii, pe care nu-i putea suferi când vomau vorbe de rușinare asupra românilor, s-au cerut la Clerica la Blaj, însă Exc[elența] episcopul l-au reîntors la Cluj, nevrând a-l primi din Logică; așa s-au apucat de Phisica, învățând privat și Legile, da neavând vreun chef la ele, fiind foarte maștere pentru români, absolvind Fisica cu eminență și nemaivrând a fi cu secuii care îl dezgustaseră foarte, s-au reîntors la Hațeg, vrând a studia limba germană și a merge la officiul Tricesimal la Vulcan ca practicant, însă, în septembrie 1826, au căpătat Scrisoarea de la Ladislau Vajda, juris profesorul din Cluj, care l-au provocat să meargă la Oradea Mare, că e primit la Clerică pe nevăzute, unde între mari îndoieli au și ajuns în 20 oct[ombrie] și fu adscris albului clerical sub episcopul Samuil Vulcan; acolo, în anii 1827-28-29-și 30, au absolvat Theologia tot cu progres de frunte și, de oricâte ori, și defendend studiile, și fiind prim eminent.

Absolvind studiile Theologice, și-a luat muiere pe Amalia, fiica răposatului span episcopesc Simon Nagy Abrahamy din Beiuș, ca de 17 ani, după care, trăgând curtenii pisma asupra lui pentru talentele lui, se străduiră a-l respinge de la Oradia și îl mână la parohia miserculă (minusculă) Ușeu²², pe Criș, aproape de Borod, unde, în multă sărăcie trăind, fu rechemat la Oradie de cooperador parohial și diacon cathedral, însă prin diverse minciuni a pismașilor iar fu respins la satul Drăgoteni, în anul 1833 martie 25, unde între mari lipsă au plinit un an, iar în anul 1834 octombrie l-au trecut la Fiziș, aproape de Beiuș, unde, tocmind biserica și manipulând ridicarea casei parohiale și singur mult cheltuind, s-au fost asediat, da pismașii ardelenilor, văzând că îi merge bine, l-au scormonit de-acolo prin minciunile oamenilor și, golindu-l de toată averea, l-au mână la Bicău, aproape de Baia Mare, în cap de iarnă, aproape la 24 de mile de loc; persecutorul de căpetenie i-a fost Iosif Selegianu, secretarul episcopesc, care în public au zis că nu trebuie dat pace lui Noac, că, de s-a întări, pe toți ne va juca, da acuma, dacă s-au însurat, îl vom juca noi pe el; în Pop Bicău au locuit din decembrie anul 1838 până în iunie anul 1841. Într-aceea, amplotiații comitatului Szathmar, cunoscându-i talentele, îl jurară de asesor sub prezidarea baronului Nicolau Vécsey, în 12 noiembrie anul 1840. Iar la anul 1841 luna iunie au trecut la parohia Homorod, unde nu numai au elocubrat²³ cârticica de rugăciuni cu litere la anul 1844, ci și travestarea lui Virgilie, pe care, de mulți ani printre multe necazuri lucrase, au conclud-o și au publicat-o prin Gazeta de Transilvania, că, de ar afla oarece patron, să se poată tipări. Neaflându-se patron, s-au dus cu grele spese la Buda, și acolo, neputându-se vigi²⁴ cu tipografia, au mers la Viena, la Mechitaristi, dar nici acolo aflând mângâiere, s-au reîntors la parohie, din care, în anul 1845 – 22 aprilie, au trecut la parohia Nanda/Hurez/. În care, din îndemnul pismașilor maghiaro-români preoți, prin groful George Károlyi, la anul 1848 mai 17, fu prins și târât la închisoare în Nagy Károly, unde, cu cea mai ageră istețime apărându-se, au scăpat la 26 mai. Ci și după aceea avu multe greutăți și persecuții de pătimit de la nobilii maghiari, care aveau suspiciuni asupra-i că ar răscula românii asupra lor și i-ar întări în

²² Aușeu, localitate în jud. Bihor.

²³ Elaborat.

²⁴ Înțelege, tocmi.

credință către mpărat. – Trecând focul rebeliunii, la anul 1849 octombrie 4, fu păgubit cu bancnotele kossutiene, pe care, după demandarea²⁵ cea mai naltă, au trebuit să se dea la Sărăria din Sătmar în număr de 501 fl. și 45 cr. și bani de argint. La mijlocul lui ianuarie 1852 s-au curentat a se fi provenind și parohiile ținutului Sătmare cu congrua împărătească și atunci, fiind în parohia Nanda, i-au ieșit congrua²⁶ de 230 fl. de arg., din care pentru metretalitate pământ și stola s-au detras 93 fl. 30 cr., și așa au mai rămas 136 f. 30 cr. ca congrua anuală. – Într-această iarnă a anului 1852 au lucrat cartea de Predice pe toate duminicile și sărbătorile de peste an; cu multă sudoare și greutate, neavând quarteriu²⁷ bun.

List of illustrations

- Fig. 1** – Autobiography Moise Sora Noac, p. 1
- Fig. 2** – Autobiography Moise Sora Noac, p. 2
- Fig. 3** – Autobiography Moise Sora Noac, p. 3
- Fig. 4** – Autobiography Moise Sora Noac, p. 4
- Fig. 5** – The cover of the *Missal*, Blaj, 1807
- Fig. 6** – The Epitaph of Moise Sora Noac
- Fig. 7** – Ex-libris Moise Sora Noac
- Fig. 8** – Ex-libris Moise Sora Noac
- Fig. 9** – Ex-libris Victor Bistran
- Fig. 10** – *Missal*, Blaj, 1807, title page, ex-libris Moise Sora Noac
- Fig. 11** – Prayer, manuscript text Moise Sora Noac
- Fig. 12** – Marginal note Moise Sora Noac

²⁵ Ordin, comandă.

²⁶ Venit minim pe care trebuiau să-l aibă angajații bisericii.

²⁷ Locuință.

Moise Sora Noac s-a născut în anul 1806.
 în diacon de S. Ilie, seu după căt. nouă la 1. aug.
 din Pater Mathia Sora Parochul unită al
 oridului militarafu Habreg, și din mama
 Maria Noac, și s-au botezali prin parochul
 neanitu Adamu Noac, fiindu-i nănași Ioan
 Clucer cu Maria Popescu. Absolvent acoli în
 Habreg norme cu prima eminentie, au trecut
 la Blaj, unde în ani 1820-1821. prima și secunda
 Gramatica au absolvato cu calculu mijlociu,
 după aceea dobândind Jandalie la alba Iulia
 dela Eccell. Domnu Ioan Bob Episcopul, au trecut
 la Belgrad și alba Iulia și acolo în ani: 1822.
 1823. 1824. au absolvat Gimnaziul cu profecti
 eminent, de acolo au trecut la Cluj, unde
 absolvend Logica cu eminentie în an. 1825.
 și avend foarte multă neacasi cu secuii, pe ga
 ri nu-i putei suferi grău vomie vorba de
 rusinare asupra Romanilor, sau gherul la
 Clerica la Blaj, inse Ecc. Episcopu lui ven
 toru la Cluj, nevenit al primu din Logica, asie
 sau apural de Ghivica inestind privati și
 Legile, de neavend vreun cheș la ielb. fiind
 foarte mafece pentru Romani, absolvend Li
 sica cu eminentie și ne mai vreu a fi cu se
 cuii grău il disgestare foarte sau carlor

Fig. 1 – Autobiografie Moise Sora Noac – p. 1

la Hârtie, venind a studia limba Germană, și
a merge la oficial Principal la Valcan
procurant, unde în Septembrie 1826, am capatat
Scrisori dala Ladislau vajda Jurist Bănapasului
din Oluj, care lău provocat să merga la Ora-
dia Nea, de și primitu la Clerici pe nevastă,
unde intra mare îndoieli au și ajuns în 20.
oct. și pe aseris albulu Clerical Subt Episcop.
pe Samuel Valcan, care în ani 1827 - 28 -
29 - și 30. am absolvat Teologia totu cu pro-
gresu de frumuse, și de oregrete ori și de pen-
deni Studite și fiindu primu eminent.

Absovindu scriile Teologice via luas
mucura pe etmatia și ca raposchulu spanu Episcopu
peu Simon Nagy Abraham din și ciad gura
de 17. ani, după gura tragheni Certeu și puma
apoca lui pentru talentu lui de studiare
al renșinga dala oradia și și mănare la pa-
rochia Miserecula Ușeu, pe Crisă aproape de
Borode, unde în multa seravie trairă și ca
chiamat la oradia de Cooperator parochial
și Diaconu Cathedral, unde pui diverse min-
ciuni a pismafloz ero și repinș la salub
Trăgoleni în an. 1833. Mart 25. unde intra naci-
lipa ca plinit unu anu, ero în an. 1834. Octob.
1. am trecut la Iizis aproape de Beius, unde
loquind Baserica, și manipuland radicarea
calu parochiale și singur multu chaltuind,

Fig. 2 – Autobiografie Moise Sora Noac – p. 2

au fost afediat, de pînăși adevăratul. Când de
 au mîngă bine lau Sora mit deavolo și în
 mile omnitiv, și golindul de tota adevăratul
 năta la Bicău aproape de Baia Mare, în lape
 de carne, aproape la 24. mile de laiu, parșe
 sorul de capetenia în fofe. Josiv Seleganu Secret
 lar în Episcopatu, quare în publicu au dif che nu
 trebur dat pace lui Moac, che de la înțări păt
 re va fura, da adevăta dache sau infurat il von
 jica nor pe iel; în Pop Bicău au locuit din Te
 chemie an. 1838 pînă în nov. an. 1841.
 întracea amplorati Comitatului Sathmar cu
 chendul talentale il jorare de Afosor Subpaf
 dere Baronului Nicolau Weiser în 12. nov. an. 1840.
 Eri la an. 1841. luna Iunie au fecut la parochia
 Homorod, unde nu numai au clumbrat cartice
 de ragaciuni cu litere la an. 1844. și S. brayf
 tarca lui Virgilie pe pace de multă an pînă
 multe recăfuri lucrare au con cluso și au publi
 cato prin Garetă de Transilvania, qua de ar ofe
 oarege Patronu se se pōte tipari. Neaplandu
 Patronu, sau dat cu gale ofe la Bida, la aro
 neputanduse vizi cu tipografi, au ners la vo
 la Mechitaris, da nici aolo afland mangac
 sau reubof la parochie, din quare în an. 1845
 22. April. au fecut la parochia Nanda/Huraz
 In quare din indennul pismaflex masaro
 pusti, prin Graful Georgie Karoly la anul
 1848. Oct Mai 17. fu print S. tere la gub

Fig. 3 – Autobiografie Moise Sora Noac – p. 3

Nagykanizs, unde. cu que mai agera stat
 apărându-se au scapat la 26. Mai 1849.
 și după aceea au multe greotăți și suferințe
 de jălmirit dela rebeli magiari, grație a se
 supăra adușii che au refuza Romani
 asupra lor, și iar intări în credință cop
 Imperator. — Treacău Zouul rebeliunii, la
 anul 1849. octob. 4. fu pagubit cu banii
 dela Hofburg, pe qvari după demandarea
 que mai răla au trebuit se la de la Sarau
 din Szathmár în număr de 501. fl. și 48 cr.
 în bani de argint. La mijlocul lui Janu
 arie 1852. sau creșterea a se fi procedind
 si parochiile dinului Sathmár au con
 gna Imperator, si atunci fiind în parochia
 Nanda, i-au est congrua de 230. fl. de arg.
 din qvari pentru neobolăbilitate, pământ,
 si șola sau detras 93. fl. 30x, și afie au mai
 răsaf 136. fl. 30x. qva congrua anuală. —
 Într-o greață elenă a anului 1852. au
 lăsat Cartea de grădici pe lola Dumitru
 ile și ferbatorile de gaste anu, cu mul
 te Dăore și greotăți, neavend qvarteriu

Fig. 4 – Autobiografie Moise Sora Noac – p. 4.

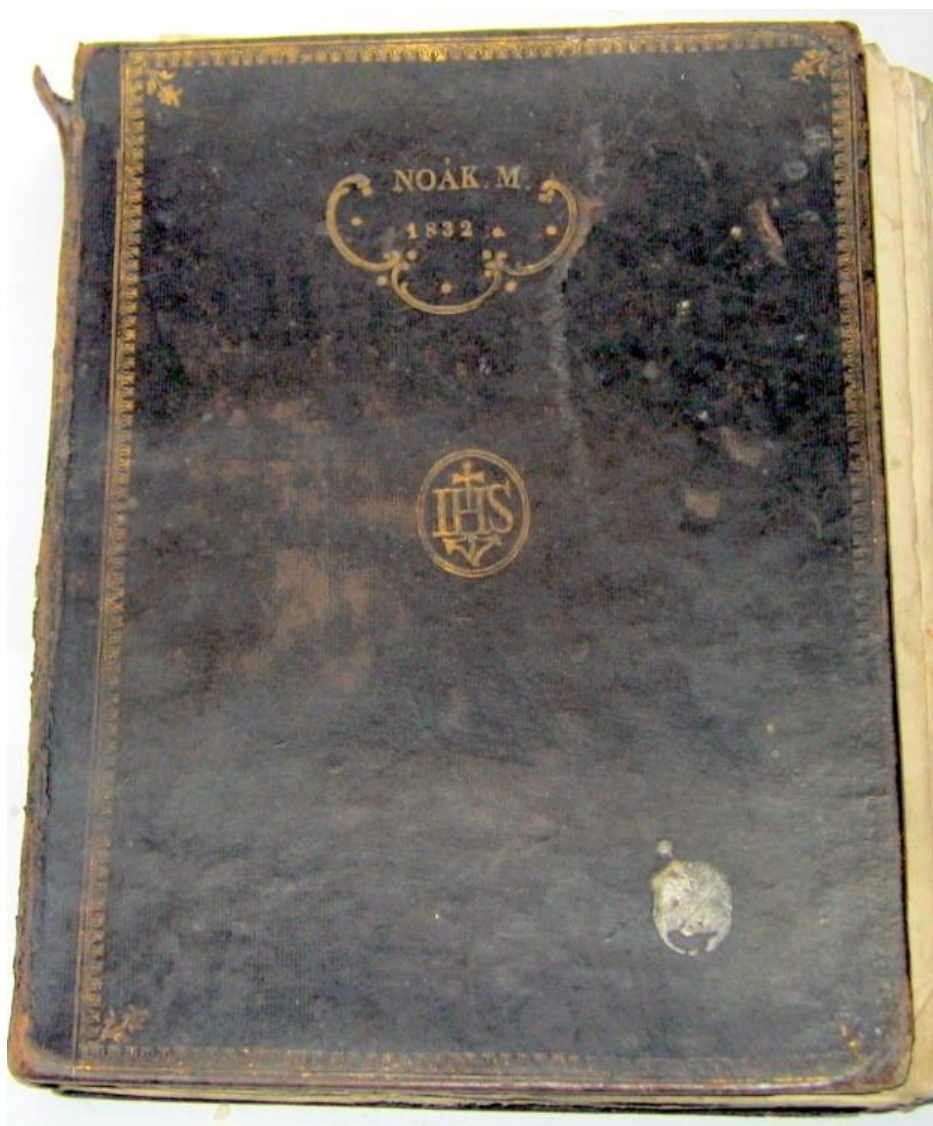

Fig. 5 – Coperta *Liturghier*, Blaj, 1807

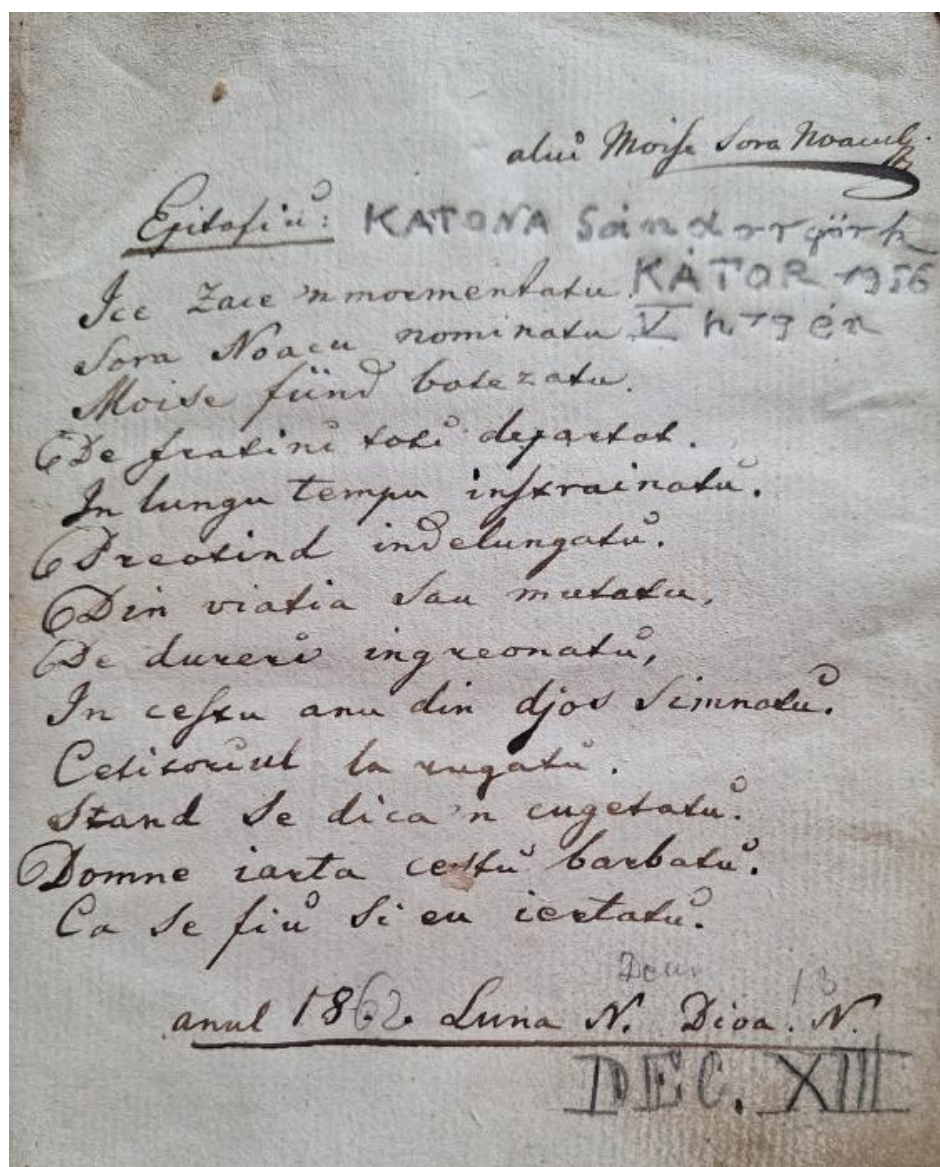

Fig. 6 – Epitaf Moise Sora Noac

Fig. 7 – Ex-libris Moise Sora Noac

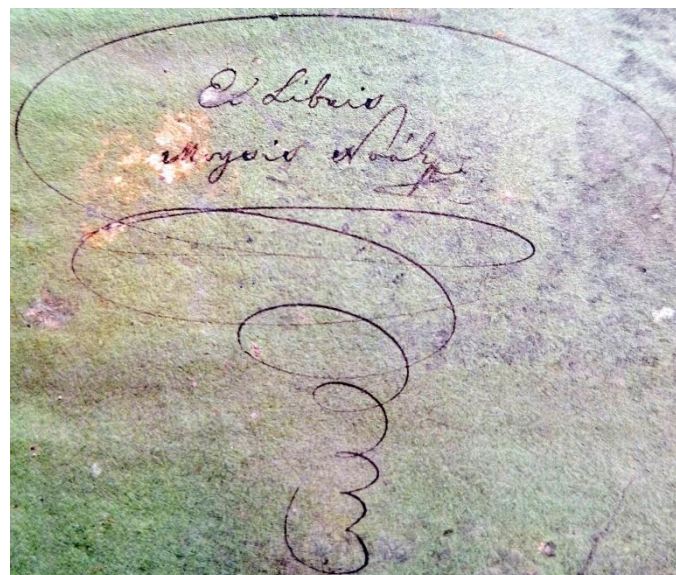

Fig. 8 – Ex-libris Moise Sora Noac

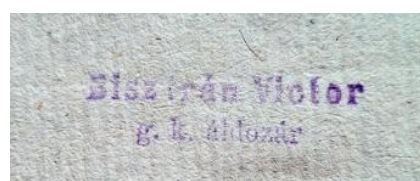

Fig. 9 – Ex-libris Victor Bistran

Quando pro vivis privatis celebratur.
 Milu este ne pre noi Dumnezeu după mare
 îndurarea Sa rugămune Să, audire
 și îndurate spre noi.
 Anche ne rogăm pentru îndurarea, pacea,
 viața, sănătatea, mântuirea, cerce-
 țarea, lasarea și ertarea peccatelor
 serbului lui Dumnezeu N. N. și pentru
 ca se iși erte lui totă greșala ce
 de voia și fora de voia.
 Audire pre noi Doamă Mântuitorul nostru
 Speranția tuturor mîștrilor pame-
 tului, și a celor ce sunt pre Mare
 departe; și îndurate îndurată se fi
 nouă despuitorile pentru peccatele
 noastre, și se îndura spre noi.
 Che îndurată și amatoriu de omeni Dumnezeu
 și Să mare înaltămă Tatălui,
 și Fiului, și Sântului Spiritu, amun
 și totu deuna și în Secoli secole.
 Amen.

Fig. 11 – Rugăciune – text manuscris Moise Sora Noac

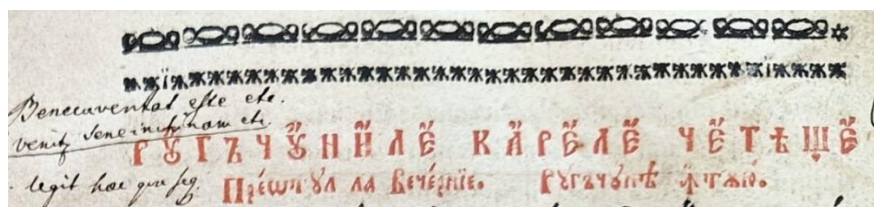

Fig. 12 – Însenare marginală – Moise Sora Noac

Abrevieri bibliografice

- Bărnăuțiu 1998 – Elena Bărnăuțiu, *Carte românească veche în colecții sătmărene*, Satu Mare, 1998
- Câmpean 2008 – Viorel Câmpean, „Cărturarul Moise Sora Noac în timpul evenimentelor din 1848/1849”, în *Acta Musei Porolissensis*, XXX, 2008, p. 391-407
- Câmpean 2006 – Viorel Câmpean, „Moise Sora Noac – deschizător de drum în culegerea folclorului românesc din Satu Mare”, în *Confluențe*, I, nr. 3, septembrie 2006, p. 5-6
- Câmpean 2009 – Viorel Câmpean, „Moise Sora Noac, deschizător de drum pentru «foile naționale» în Sătmăr”, în *Studii de istoria presei*, II, 2009, p. 110-117
- Câmpean 2017 – Viorel Câmpean, „Moise Sora Noac, un cărturar născut la Hațeg, cu activitate în nordul Transilvaniei”, în *Sargetia*, VIII, S. N., 2017, p. 231-244
- Câmpean, Cordea 2015 – Viorel Câmpean, Marta Cordea, „Noi contribuții la viața și activitatea lui Antoniu Popp (1867-1905)”, în *Biharea. Culegere de studii, materiale de etnografie și artă*, XLII, 2015, p. 41-49
- Câmpean, Cordea 2016 – Viorel Câmpean, Marta Cordea, „Pr. Aurel Papiu, unul dintre primii cercetători ai cărților vechi bisericești din județul Satu Mare”, în *Transilvania*, Sibiu, S. N., anul XLIV (CXLVIII), nr. 4-5, 2016, p. 64-71
- Codreanu 1932 – L. Codreanu, „Moise Sora Noac”, în *Observatorul*, V, 1932, p. 75-81
- Faur 1978 – Viorel Faur, „Moise Sora Noac – un cărturar transilvănean mai puțin cunoscut”, în *Crisia*, III, 1973, p. 235-241
- Ojtozi 1985 – Ojtozi Eszter, *A Görög-katolikus Hittudományi Főiskola Könyvtárának szláv és román betűs cirillbetűs könyvei*, Debrecen, 1985
- Popp 1899 – Antoniu Popp, „Moise Sora Noacu”, în *Gazeta Transilvaniei*, an LXII, nr. 193, 1/13 septembrie, 1899, p. 1-2
- Radosav 1978 – Doru Radosav, „Cărturarul Moise Sora Novac și revoluția de la 1848”, în *Anuarul Institutului de Istorie Cluj*, XXI, 1978, p. 101-106
- Radosav 1995 – Doru Radosav, *Catalogul cărții tipărite și manuscrise din nord-vestul Transilvaniei (sec. XVII-XIX)*, Cluj-Napoca, 1995
- Schematismus 1918 – Schematismus venerabilis cleri graeci rit. cath. Hajdudorogensis ad Annum Domini 1918*, în Nyíregyháza, Typis Alexii Jóba, 1918
- Tatai-Baltă 1995 – Cornel Tatai-Baltă, *Gravorii în lemn de la Blaj*, Blaj, 1995
- Tatay 2011 – Anca Tatay, *Din istoria și arta cărții românești vechi: Gravura de la Buda (1780-1830)*, Cluj-Napoca, 2011
- Terdik 2014 – Terdik Szilveszter, „Egy román Liturgikon Nyírácsádról”, în *Athanasiana*, 38, 2014, p. 108-121